Ivan Urbančič Nauk modernega Zaratustre

II. Umestitev stališča filozofije v dejanje

18. Novi odnos do časa smo komaj naznačili v glavnih splošnih potezah. Izkusimo ga če stopimo v zdaj trenutka sedanjosti, ki ga izpolnjuje in tako nosi *ustvarjalno dejanje*. Gre torej za to, da svoje stališče brezpogojno umestimo v sámo dejanje. To pa ni katero si bodi dejanje, ampak je tisto *najvišje dejanje*, ki ga uprizarja ona podoba Zaratustre-pastirja s črno kačo v goltancu. To je takšno dejanje, v katerem so-deluje zgodovina človeka tako, da se preteklost in prihodnost *njega samega* v trenutku sedanjosti kot prehodu spopadeta v dejanju, v katerem se šele odloči, kaj in kako bo odslej človek. Analiza ustroja takega *dejanja pokaže večno vračanje enakega najprej kot strukturno zahtevo dejanja samega.* Kako? Mi smo že v prvem delu našega premisleka videli, kaj je tisto, kar najbolj muči in hromi obstoječega modernega človeka kot najvišje razvitega živečega doslej. To je *obup nesmisla* vsega strašnega, hudega, pohabljenega, ponesrečenega, nizkotnega v življenju; in je nesmisel samega življenja. S tem v zvezi smo omenili velike like in podobe Dostojevskega in našega Cankarja. Ta obup nesmisla je za Nietzscheja epohalni nihilizem, ki se izkazuje v brezštevilnih načinih modernega življenja. Prikazal ga je v prvi knjigi *Volje do moči* pod naslovom *Evropski nihilizem* in v tej razčlenjeni podobi ga moramo imeti sedaj pred očmi. Ta življenjski nesmisel je največja ovira in prepreka človeku modernega časa, ki mu hromi sleherno, veliko ali majhno ustvarjalno dejanje, torej življenje. Ta nesmisel je prepreka vseh preprek oz. ovir vsakega dejanja in nosi vso modernost. Ta stiskajoča ovira oz. prepreka vseh preprek — nesmisel — se neznansko stopnjuje v perspektivi svoje neodpravljivosti in nerešljivosti v *nemožnosti pobega* iz tega nesmisla. Pobegniti pa ni mogoče le, če se ni možno umakniti življenju, če se vsak tak poskus izkaže kot fiktiven. Življenju pa se ne bi bilo mogoče umakniti le v primeru, če se vse in vsako brez konca spet in spet enako vrača, brez vsake rešitve. Na tej glavni prepreki do neznosnosti stopnjevanega nesmisla, *vpleteni v vse posebne prepreke ali ovire vsakega dejanja, vsega človeškega delovanja,* se mora zlomiti in propasti dosedanji in obstoječi človek; in na nji se edinole lahko rodi novi več-kot-človek (glede na obstoječega človeka ne-več-človek), torej čez-človek, der Übermensch. To dejanje presežka človeka zahteva največjo in najbolj stiskajočo prepreko. »Misel« večnega vračanja s stopnjevanjem nesmisla do neznosnosti žene človeka k odločitvi o lastnem bivanju. Zato pravi Zaratustra v oni podobi: »Stoj! Pritlikavec ... Jaz! Ali ti!« »Misel« večnega vračanja zadene in pretrese človeka v celoti njegovega bitja, postavljajoč ga pred odločitev: »Kladivo: izzvati strašno odločitev, Evropo postaviti pred *odločitev*, ali 'hoče' svoje hotenje propada.« Odločitev je najvišje dejanje, s katerim človek premaga to prepreko vseh preprek. Obenem vidimo, da ta prepreka vseh preprek nujno pripada temu najvišjemu dejanju kot njegov pogoj. Večno vračanje je kot tak pogoj *zahteva* samega dejanja. Ker je prepreka nesmisla prepreka vseh preprek oz. ovir vsakega dejanja (vsako delovanje premaguje neko oviro, nekaj, kar se upira, premaguje upor, najsi tudi bo upor snovi pri proizvajanju kake dobrine), jo je najbolj nujno premagati, da bi sploh bila mogoča druga dejanja kot premagovanje specifičnih ovir. Premaganje te prepreke nesmisla pa je treba izzvati s stopnjevanjem nesmisla do neznosnosti. Nesmisel pa postane neznosen, če se mu v večnem vračanju ne bi bilo mogoče umakniti. Tako struktura dejanja zahteva večno vračanje kot stopnjevanje nesmisla dejanja do neznosnosti.

Toda iz dosedanjega premisleka še vedno ne uvidimo, kako je mogoče človeku dejansko premagati ono prepreko vseh preprek, namreč življenjski nesmisel in nihilizem, tudi in še prav posebej, če mu misel večnega vračanja ta nesmisel stopnjuje do neznosnosti. Nobene poti ni, po kateri bi človek ta nesmisel — epohalni nihilizem — bodisi odpravil ali se mu izmaknil. Ne smemo pa sedaj pozabiti tega, da je nihilizem dejanska zgodovina človeka samega; da je ta nihilizem sámo življenje njega samega, kakor je doslej postal; da je torej zgodovinski človek sam sebi samemu prepreka vseh preprek. Sedaj lahko le v skrajno sežetem povzetku zares samo nakažemo Nietzschejevo misel. To je dopustno le, če si s tem utremo pot k njegovi misli. Človek, kakor je postal, torej obstoječi človek je tisti, ki se je v svojem življenju obrnil proti življenju in zato proti samemu sebi. Nihilizem v svoji najhujši, vso modernost obvladujoči obliki vršiči ravno v samozanikanju. To je prepreka vseh preprek. Izhaja iz načina, kako se človeku *kaže* in torej zanj *je* vse, kar je, in tudi kaj in kako on sam zase *je*. Ta obrnjenost proti življenju je nejevolja nad življenjem in njegovo minljivostjo, časom. Je nejevolja nad bivajočim v celoti, *kakor se je človeku samemu razkrilo v svoji dosedanji resnici.* Premaganje tega zanikanja in vsega tistega, iz česar to zanikanje izvira, je mogoče le kot totalen pretres celote bivajočega in tudi človeka. Ta pretres kot z enim udarcem spremeni VSE, zgodi pa se v prehodu iz stališča proti življenju v samo živo življenje. Ta dogodek je strašen in skrajno zagoneten. Ni ga mogoče izpeljati ali razložiti iz česa že znanega. Po znamenjih, ki jih o tem dogodku daje Nietzschejev »Zaratustra« in ki sem jih doslej v tej študiji omenjal, se mi ta dogodek kaže kot *brezpogojna umestitev človeka v trenutek žive sedanjosti dejanja.* Pri tem je ta »dogodek« umestitve sam za človeka najvišje dejanje. Kaj se z njim hkrati zgodi? Celotna dotedanja »podoba sveta«, torej to, kaj in kako *je* vse, kar je, kakor tudi to, kaj in kako je človek sam, se podere. *Podere se dosedanja resnica bivajočega v celoti.* Ta je bila sicer že doslej močno razmajana, izgubila je svojo »resničnost«, človeka je v svoji »neresničnosti« totalno zamorila, vendar druge ni našel. Zato se ona brezpogojna umestitev človeka v trenutek žive sedanjosti dejanja izpolni in dopolni šele tedaj, ko se na stališču ali na mestu te umestitve stoječemu človeku sedaj pokaže in izkaže, *kaj je* in *kako je* VSE, kar je (vključno on sam) v neslutenj presenetljivosti in grozljivi nezaslišanosti svoje nove resnice. Šele tako se razkrije tudi to, kar se v mnogoterosti svojih oblik imenuje nihilizem. Ta brezpogojna umestitev je dejanje preustvaritve sveta, je dejanje preustvaritve človeka. S tem dejanjem se izkaže resnica: vsako bivajoče in bivajoče v celoti biva tako, da se v večnem kroženju zmeraj enako vrača, vendar tako, da v trenutku žive sedanjosti *dejanja* brezpogojno umeščeni delujoči človek dionizično *potrjuje*, v novem smislu *hoče* vse in vsako in svoje dejanje-življenje v vso neskončnost. Zakaj? Zato, ker je z dejanjem umestitve v trenutku žive sedanjosti dejanja ustroj dejanja postal njegovo lastno, od njega polno sprejeto in hoteno človeško »bistvo«.

Brezpogojna umestitev človeka v dejanje je takšno *zedinjenje* človeka z bistvom dejanja, da »postane« sedaj bistvo dejanja sámo bistvo človeka. S tem se izkaže tudi novo *bistvo* dejanja samega in ga zato ne smemo razumeti iz dotedanje filozofije in iz tradicije. Z *»bistvom«* razumemo pri tem tisto, po čemer nekaj *biva, kakor biva.* To *biva-joče* pa se tu, dosledno iz dejanja gledano, ne kaže več kot kaj nespremenljivo stanovitnega in večnega, ampak kot *proces*, v katerem ni nič nepremakljivo čvrstega in fiksnega, kar bi bilo v procesu tako, da ga proces tako rekoč ne bi zajel. V procesu dejanja so samo bolj ali manj trajni elementi kot *postave* ali začasne učvrstitve delovanja samega, ne pa kot kaj nespremenljivega, večnega, dejanju in mêni odtegnjenega. Tako gledano je za Nietzscheja ločevanje delovanja in delujočega kot nečesega »bistvenega« v dotedanjem filozofskem smislu »bistva« »mitologija«.

Ta premik spada prav v jedro njegove filozofije. O tem govori tudi zapis št. 631 iz V. d. m., kjer Nietzsche pravi:

»Ločevanje 'delovanja' od 'delujočega', dogajanja od nekoga, ki *naredi* dogajanje, procesa od nečesa, kar ni proces, temveč je trajno, *substanca*, stvar, telo, duša itd. — poskus, razumeti dogajanje kot neko vrsto premika in zamenjave mesta 'bivajočega', stanovitnega: ta stara mitologija je utrdila verovanje v 'vzrok in učinek', potem ko je le-to dobilo čvrsto obliko v jezikovno-gramatikalnih funkcijah.«

Ko torej govorimo o brezpogojni umestitvi človeka v dejanje, tako da se bistvo dejanja v brezpogojni zedinjenosti s človekom izkazuje sedaj kot bistvo človeka, je treba tudi *bistvo tega »bistva«* sedaj zagledati kot takšno, kakršno se kaže skozi vidik umeščenosti v dejanje, ne pa ga jemati v tistem smislu, ki smo ga navajeni iz dotedanje filozofije. V tej filozofiji se je bistvo človeka razkrivalo v njegovi zedinjenosti z bivajočim (bitnim!) v smislu: stalnim, stanovitnim, nespremenljivim, neminljivim. Tak človek je zavračal in moril svoje dejansko, zemsko, telesno življenje. Nietzsche pravi o takem človeku: »Najvišja želja meri zato na zedinjenje z bivajočim. To je formula za: pot k največji sreči.« (V. d. m., št. 585) »Bivajoče« misli tu kot večno ukinjenega časa. S tem v zvezi je nadvse tehten tudi zapis št. 708 V. d. m. Toda ravno s tem zaide človek v nihilizem. Zato pravi Nietzsche izrecno: »Moja zahteva je, da se umesti *delujočega* spet v delovanje, potem ko se ga je pojmovno potegnilo iz njega in tako izpraznilo delovanje.« (V. d. m., št. 675) Brezpogojna umestitev v *dejanju* in zedinjenje z njim je obenem razvrednotenje takega bistvenega bistva in neminljivega bivajočega; še več: je razrušenje samega njegovega *mesta*. S tem je nihilizem nesmisla in zanikanja premagan, je premagana ta prepreka vseh preprek in se je človek presegel v »čez-človeka«. Kakor se z »mislijo« večnega vračanja obstoječemu človeku nesmisel stopnjuje do neznosnega roba samozanikanja tako se čezčloveku s to mislijo brezpogojno stopnjuje samopotrjevanje in potrjevanje VSEGA v vso neskončnost. Ker je premagal ono prepreko vseh preprek, je s tem dejanjem delujoči izkazal svojo premoč. Ta *brezpogojna človekova umestitev* v trenutek žive sedanjosti dejanja *izkaže in prikaže* šele novo bistvo dejanja in ta brezpogojna umeščenost v dejanju je edinstveno mesto (»stališče«) razkritja grozljive in nezaslišane in presenetljive *resnice bivanja* vsakega in vsega bivajočega v celoti kot *večnega vračanja*. Toda to dejanje se ne zgodi tako, da se človek pač nekam umesti, se nato ogleda okoli sebe in zagleda ves svet kot nov. Saj je mogoče prejšnje rêči tudi obrnjeno: razkritje nezaslišane resnice bivanja vsakega bivajočega in bivajočega v celoti kot večnega vračanja je šele brezpogojna umestitev človeka v bistvu dejanja. Pri tem je ta umestitev takšna, da človek šele tu, na tem svojem novem mestu, dobi tudi svoje nezaslišano novo bistvo. Saj to ravno pomeni, da se človek s tem najvišjim dejanjem *preseže*. Ta nezaslišana človekova umestitev ni zgolj nekakšen premik človeka, kakršen že je, na neko drugo mesto. Ampak ta umestitev je preobrazba bistva človeka. To spet je tako zato, ker se na tem mestu ali stališču izkaže in prikaže nova nezaslišana resnica bivanja vsakega in vsega bivajočega v celoti in torej tudi človeka. Šele na tem mestu se izkaže, kot *kaj* in *kako* biva človek: namreč tako, da se večno vrača. Večno vračanje je razkritje načina bivanja: tega, *kako je* vse, kar je, in seveda tudi človek sam. Toda s tem, *kako je* vse, kar je, se razkrije obenem to, *kaj je*, namreč: *moč* v svoji nezaslišani (še nikoli doslej »slišani« strašni) resnici. O tem bomo govorili v nadaljevanju. Vse troje: bistvo človeka kot čez-človeka, resnica bivanja vsega kot večno vračanje in resnica bistva vsega kot moči spadajo nerazločljivo skupaj in se v svoji edinstvenosti *razodenejo* na mestu — »stališču« — brezpogojne umestitve delujočega človeka v dejanju. Ta umestitev je kot *najvišje* dejanje obenem premaganje nihilizma zanikanja. Ker se resnica vsega trojega na pokazani način razkrije oz. *razodene*, ni

niti zvedljiva na kaj niti izvedljiva iz česar koli. Do nje človeka ne pripelje nobeno teoretično pojmovno prevajanje in prekladanje. Zato ostaja izvorna uganka. Nietzsche je — ne brez groze — popolnoma izročil vse svoje bitje tej uganki, da bi se z njim razvila v celoto dovršene filozofije. Njegovo bitje je bilo mesto njenega prihoda.

Če se vprašamo: v čem je — strukturno gledano — »smisel« večnega vračanja, je mogoč samo en sam, čeprav v sebi zelo razčlenjen odgovor: večno vračanje je sovisno s presežkom delujočega kot moči. In sicer s takšnim presežkom, s katerim se v zgodovini najvišjega delujoč-živečega, namreč človeka, začne nova zgodovinska doba in se rodi novi človek, ki ga glede na dosedanjega ni več mogoče imeti za človeka, saj prehaja čez človeka in je kot tak *prehod: čez-človek*. Večno vračanje, kakor se v svoji resnici razkrije delujočemu na mestu (»stališču«) brezpogojne umestitve v dejanju, je zato *pogoj* rojstva čez-človeka in kot tak pogoj je najvišja vrednota, ki jo delujoči *potrjuje in hoče*. Očitno je, da izvorni nesmisel delovanja (= življenja) in torej bistveni nihilizem sedaj ni odstranjen tako, kakor da je z brezpogojno umestitvijo delujočega v sámo dejanje našel delujoči tu neki čudežni smisel in cilj na način, kakor ga je imel dosedanji človek. Takšna možnost je tu definitivno izključena in nihilizem neobstajanja TAKEGA smisla, cilja, enotnosti, uma, reda itd. v svetu — *ta »bistveni« nihilizem* — ostaja v svoji polni veljavi in je še potrjen, *hoten*. Premagan je sedaj le nihilizem obupa in nemoči, preprečenega delovanja ,propadanja, razkrajanja — z eno besedo: premagan je *nihilizem samozanikanja* kot posledica onega »bistvenega« nihilizma svetovnega kaosa. In kako je premagana ta oblika nihilizma (ki se zgodovinsko kaže v vseobsežnem pojavu modernosti), katere podoba je v *Zaratustri* oni pastir z gnusno črno kačo v goltancu? Samo in edinole s tem, *da je z brezpogojno umestitvijo v dejanju tudi novi »smisel« sedaj v samem dejanju*, namreč v tistem, kot kar dejanje že sámo biva: *v zagotavljanju ali zavarovanju obstajanja delujočega v presežku*. Naš premislek nam že nakazuje, da človek zagotovi ali zavaruje svoj obstoj le vtem, ko se preseže. Dejanje ali delovanje biva oziroma se zgodi tako, da delujoči *zagotovi in zavaruje obstoj sebe vtem, ko se presega*. To je prav bistveni strukturni moment dejanja. Da to ni dosedanjega človeka noseči smisel in cilj, ki dejanje sámo transcendira, čigar mesto bi bilo zunaj samega dejanja, je očitno. Pred vsako psihologijo in/ali biologijo rečeno: *delujoče zagotavlja oziroma zavaruje svoj obstoj vtem, ko se presega;* in le takšno *samozagotavljajoče se samopreseganje*, v katerem je delujoče edinole sebe gotovo, je ves smisel. To je novi smisel in novi cilj in slast vseh slasti »življenja« živečega. Ime za *táko delujoče* je pri Nietzscheju *Dionisos*. Ta se o smislu in cilju svojega dejanja ne sprašuje več, ker ga ima v samem dejanju. Zanj je večno vračanje največje težišče, ker je njegov pogoj. Z njim je nihilizem obupa in samozanikanja premagan. Oni »bistveni« ali »izvorni« nihilizem pa dobi s to zmago obliko *herojskega nihilizma*. Njegov osnovni značaj je brezpogojno potrjevanje in *hotenje* vsega in vsakega, brezpogojni večni ja in amen. Herojski nihilizem je prihajajoča zgodovina čezčloveka, »nadčloveka«. To je zgodovina, v kateri se deluje, ne da bi se še vprašalo o smislu tega delovanja. Slast vseh slasti je v takšnem delovanju samem. Zato ne gre za tisto srečo in zadovoljnost nedejavnega uživanja v oni »najmanjši oazi«. In tudi ne v teoretičnem, zgolj opazujočem čepenju ob dejanju. Vsa filozofija in sploh mišljenje postane tako predmet posmeha in zaničevanja. Umetnost je sprejeta kot dejanje. (Nekatere elemente naše dosedanje interpretacije je Nietzsche razvil v prvi knjigi svoje *Volje do moči*, posebno v četrtem oddelku prvega dela, ki nosi naslov: *Kriza: nihilizem in misel večnega vračanja.*)

19. Tako se na mestu ali »stališču« brezpogojne umeščenosti v trenutku žive sedanjosti dejanja razkrije bistvena resnica večnega vračanja. Pri tem pa ne smemo previdеti, da *časnost* ni kak abstrakten čas nasploh, ampak je *epohalni čas*, je

bistvena zgodovina evropske modernosti — nihilizem — kakor jo ima pred očmi Nietzsche v svoji temeljiti kritični analizi. Zato tudi naš prej naznačeni premislek rojstnega mesta »misli« večnega vračanja ne more mimo te epohalne časnosti. To pomeni: ne more mimo epohalne konstelacije — nihilizma — v katerem se je znašel moderni človek.

Na mestu ali »stališču« brezpogojne umestitve v dejanju razkrita nezaslišana *resnica bivanja bivajočega v celoti* (sveta) in s tem seveda človeka samega — *večno vračanje* — šele odpre možnost razvitja *nauka* večnega vračanja. Šele dogodek tega razkritja je spodbuda temu mišljenju, katerega rezultat je »teorija« ali »nauk« ali »misel« večnega vračanja enakega. To, kar tak teoretični premislek lahko pokaže, ne more biti kaj več kot le neka možnost. Nietzsche je v svojih ohranjenih premislekih večnega vračanja pokazal táko možnost, nič več. Večno vračanje ostaja uganka in vprašanje. Tak premislek lahko pokaže le to, da večno vračanje enakega ni nemogoče, dokazati pa ga ne more. To tudi ni treba, ker možnost v celoti te filozofije zadošča. Nedokazanost tega »nauka« namreč ni ovira, da ne bi vse in vsako prikazali in presojali skozi vidik večnega vračanja enakega in tako izpolnili zahtevo dosledno izpeljane spremembe stališča v prej naznačenem smislu. Nedokazanost v smislu dotedanje filozofije ne zmanjša tehtnosti *tako* nedokazanega. Resničnost česa se zdaj, namreč skozi novi najvišji vidik, potrjuje v *perspektivi dejanja:* je *vrednota* kot *pogoj* presežka delujočega v dejanju. Ker je večno vračanje enakega pogoj dejanja, s katerim se dosedanji obstoječi človek (poslednji človek, kakor pravi Zaratustra) preseže v nadčloveka, je večno vračanje resnično kot perspektiva tega dejanja. Odnos je torej obrnjen; ni nekaj vrednota zato, ker je resnično, ampak resnično je, ker je vrednota: pogoj bivanja samopresegajočega se delujočega.

Vrednota je v obzorju te misli tudi moderna znanost. Vendar moderna znanost kot znanost (ne glede na razlike mnogih prirodoslovnih in družboslovnih in »duhoslovnih« znanosti) ni in ne more biti niti obzorje niti rojstno mesto »misli« večnega vračanja kot pogoja dejanja. Moderna znanost je takšna dejavnost, ki je tudi sama mogoča le in šele, če je premagan epohalni nesmisel modernega človeštva — nihilizem. Če ostane ta nepremagan, je iz samega vrhunca evropskega »duha«, iz najvišje stopnje moderne epohalne človeškosti ogrožena v svojem nadaljnjem bivanju tudi sama znanost. Njen nesmisel jo izpodkoplje in ohromi. To dogajanje dandanes že lahko opazujemo sredi belega dne. Znanosti lastni nesmisel se obrača v sovražnost do znanosti. Zato je tisto, kar zarisuje obzorje možnosti znanosti same kot posebne dejavnosti, po redu neogibno višje od nje. O tem pa znanost ne more niti razpravljati kot znanost, kaj šele odločati. Pri Nietzscheju se je pokazalo, da je to po redu višje od znanosti v človekovem novem odnosu do čala in da se to pokaže le v človekovi brezpogojni *umestitvi* v zdaju trenutka sedanjosti, ki ga *izpolnjuje in nosi dejanje.* Iz umeščenosti v tem stališču — v ustvarjalnem dejanju — se kot resnica bivanja bivajočega v celoti in vsakega bivajočega pokaže večno vračanje enakega. Tu je rojstno mesto »misli« večnega vračanja. O tej »misli« ali »teoriji« nobena moderna znanost kot teorija dejanskega v njegovih posebnih področjih zato nikakor ne more soditi, ker je ta zadeva docela zunaj njenega dosega.

Kljub temu in prav zato pa ta »misel« na neki izjemno tehten način zadene sámo znanstveno dejavnost kot njena njo presegajoča zadeva. »Misel« večnega vračanja je namreč za moderno znanost sámo možni *vrhovni vidik* opazovanja vseh dejanskih pojavov, ki jih raziskuje. Kot tak možni vrhovni vidik ji docela nadomesti njen dosedanji vrhovni vidik: večnega razvoja, večnega bivanja kot neskončnega niza, ki pelje do teoloških postavk oziroma ima v njih svoj izvir; nadomesti ji njen dosedanji, v teologiji in teleologiji kot nepogrešljivi »sestavini« dosedanje metafizične filozofije izvirajoči vrhovni vidik, čigar tak izvor so moderne znanosti kar pozabile pri svojih

teorijah o začetku svetovanja s praeksplozijo ali o toplotni smrti svetovja v entropijski izravnavi energijskih razlik. Taka »podoba« svetovja ima svojo teologijo v teologiji kot »sestavini« dosedanje metafizične filozofije. »Misel« večnega vračanja kot vrhovni vidik modernih znanosti je zato — če sledimo Nietzschejevi misli — radikalna deteologizacija in deteleogizacija znanosti, ki je neogibna v konstelaciji smrti (umora!) boga. Zato večno vračanje ni le možni, ampak neogibni vrhovni vidik znanosti. Zato Nietzsche pravi, da je večno vračanje *»najbolj znanstvena* med vsemi možnimi hipotezami«. (V. d. m. št. 55) Ne, da hoče Nietzsche kdo ve zakaj pregnati boga iz modernih znanosti oziroma iz podobe svetovja. Ampak Nietzsche samo domisli dosedanje obnašanje znanosti radikalno do kraja s tem, ko modernim znanostim z »mislijo« večnega vračanja odpre njihov radikalno brez-božni vrhovni vidik. Nietzsche jih potisne v radikalni dosledni bistveni nihilizem in s tem zahteva, da brezpogojno vzamejo nase to svoje bistvo. To pa ima seveda zelo velike »praktične« posledice. Zato je popolnoma nesmiseln nesporazum to, ko hočejo na podlagi nekaterih dogajanj moderne fizike in astronomije presojati — dokazati ali zavreči — Nietzschejevo filozofsko »misel« večnega vračanja. Taki poskusi so znani.* O tu obravnavani zadevi ne povedo ničesar, po svojem izvoru pa izkazujejo interes tistih, ki se dejanskemu življenju izmikajo iz strahu in nezmožnosti zanj, česar se navadno niti ne zavedajo jasno. Vsaka misel ima namreč, če sledimo Nietzscheju, svoj smisel (in torej svojo vrednost) le v perspektivi dejanja oziroma delovanja (in to je za Nietzscheja isto, kot če rečemo: za življenje) nekoga, ki se v takem dejanju ali nedejanju izkazuje.

Videti je, da je večno vračanje neka samovoljna postavka. »Izmisliš« si večno vračanje, da bi oviro nesmisla naredil neizogibno in stopnjeval nesmisel zato, da bi potem to tako povečano oviro premagal in se čutil močnejšega. Toda večno vračanje le ni taka zgolj izmišljotina, ker se izkaže v celoti bivajočega kot možno in celo kot verjetnejše od postavk o začetku in koncu svetovja. Razen tega se pokaže, da tudi te hipoteze izvirajo iz nekega človekovega praktičnega odnosa, po Nietzscheju; in da so tudi te postavke le pogojne, namreč pogoji nekega določenega tipa človeka. (K temu primerjaj iz prve knjige *»Volje do moči«* št. 12, 13, 14 in 15.) Predvsem pa je treba uvideti, da je vsaka ovira katerega koli dejanja izpostavljena šele z izkazovanjem delovanja na nji. Delujoča moč šele izzove oviro kot upirajočo se. Tisto upirajoče se (neko bivajoče) je dejansko le po delujoči hoteči moči. Njegova *dejanskost* je v upiranju spremembi, ki jo povzroča nanj delujoča moč, torej v taki inerciji ali protidelovanju. Delujoča moč pa se spet ne bi mogla izkazovati in zato ne bi bila dejanska, če ne bi zadela ob upirajočo se oviro. Ta je zato pogoj njene dejanskosti; in kot tak njen pogoj je ovira za delujočo moč vrednota. Glede na to strukturo delovanja je *dejanskost* vsake ovire kot nečesa dejanskega (proti-delujočega!) prav taka »samovoljna« postavka hotečega-delujočega kakor prej omenjeno večno vračanje. Večno vračanje je *kot pogoj* tistega dejanja, s katerim se obstoječi delujoči (človek) preseže in preustvari (v čezčloveka), vrhovna vrednota čezčloveka.

20. To, kar se v dejanju delujočega *izkazuje,* imenuje Nietzsche *moč.* To poimenovanje navidez sledi tradiciji. Opozorili pa smo že na to, da Nietzschejeva filozofska misel po temeljno metodičnem mestu, ki ga ima zanjo umeščenost njene-

* Pri nas je Janko Lavrin v spremni besedi k prvi izdaji »Zaratustre« zastopal in prikazal take brezmiselne nesporazume, vendar ne *kot* nesporazume, ampak kot »znanstveno« zavrnitev Nietzschejeve misli, ki se jo obenem razloži in »razume« psihološko-socialno kot izraz neke Nietzschejeve bolestnosti. Ne pozabi pa pri tem še iz svoje historične načitanosti povedati, da Nietzschejeva »teorija« večnega vračanja ni nič tako novega, kakor on misli; da jo poznamo že od takrat in takrat, od tam in tam, kjer jo je zastopal ta in ta. Kakor da táko historično kompariranje sploh kaj pove o zadevni stvari. Dandanes je to zmeraj bolj priljubljeno brezmiselno pustošenje vsega.

ga stališča v dejanju in odnosu do časa dejanja, zaznamuje prevrat glede na vso dotedanjo filozofijo. Zato tudi tistega, kar Nietzsche imenuje moč, ni priporočljivo kar brez nadaljnjega razumeti v smislu pojmovanja moči v dotedanji filozofiji. To, kar je Nietzsche imenoval *moč*, je sámo na sebi zagonetno in je osrednja uganka njegove filozofije. Dosedanji premislek zasnutka Nietzschejeve filozofije nam nakazuje tudi že odgovor na vprašanje, kaj je pravzaprav ta moč. Bistvo moči se nam pokaže, če stojimo na stališču, ki je umeščeno v dejanje sámo. Dejanje se nam je pokazalo kot zagotovitev ali zavarovanje obstojnosti delujočega v presežku: delujoče zagotovi ali zavaruje stanje svoje sestavnosti (stanovitnost sebe, u-stanovi sebe in s seboj vse drugo obstoječe) vtem, ko se presega. *Delujoče* samó tako biva, namreč kot *samozagotavljajoče se samopreseganje*. Prav to in samó to rečemo, ko s stališča dejanja rečemo *moč*. »Bistvo« dejanja in »bistvo« moči je isto. In to »bistvo« moči je pred vsako psihologijo in/ali psihološko introspekcijo, pred vsako biologijo, ker je sploh pred vsako posebno znanostjo. In ker je delujoči brezpogojno umeščen v sámo dejanje tako, da je ustroj dejanja njegovo »bistvo«, tedaj *je moč bistvo delujočega*. Naznačeni elementarni »smisel« moči se uveljavlja v vsem neskončno mnogoterem in v vse smeri razvitem oziroma razvijajočem se delovanju. Pozneje bomo govorili o takih različnih oblikah bivanja moči.

Moč kot *samozagotavljajoče se samopreseganje — kot bistvo dejanja* — očitno ni in ne more biti nekaj kaotičnega, zmedenega, neorganiziranega, divje in slepo razsajajočega. Samozagotavljajoče se samopreseganje, ki ga lahko izrečemo tudi obrnjeno, kot *samopresegajoče se samozagotavljanje*, izkazuje neko *tendenco*. Natančneje: ono sámo je skoz in skoz taka tendenca: *presegajoč se zagotoviti se*. Delujoče z dejanjem *presegajoč se zagotavlja ali zavaruje stanje svoje sestavnosti*. Ta tendenca brezpogojno zahteva organiziranje, »discipliniranje«, usmeritev (prav osmeritev) samopresegajočega se samozagotavljanja, ki je moč. Kot taka samoorganizirajoča se in samodisciplinirajoča se *tendenca* je moč *hotenje*. Ta proces samopresegajočega samozagotavljanja se zato sam v sebi kaže kot *hotenje moči*. Hotenje torej tu nikakor ni mišljeno kot kaj zgolj »notranjega«, psihičnega, subjektivnega, kot kak zgolj psihični akt. Kot samopresegajoče se samozagotavljanje, kot taka tendenca ali *hotenje* je moč brezpogojno samopotrjevanje ali samohotenje, iz katerega govori Nietzschejev dionizični »večni ja in amen« z vso prej prikazano zgodbo večnega vračanja in premaganja nihilizma samozanikanja. Sedaj tudi vidimo: samo z brezpogojno umestitvijo delujočega (»človeka«) v dejanje je mogoče premagati tisti nesmisel in samozanikanje modernega človeštva, ki se po Nietzscheju imenuje nihilizem. Ta brezpogojna umestitev v dejanje ni nekaj zgolj teoretičnega, ampak je sama že odločilno in najvišje dejanje, s katerim se dotedanji človek preseže; s katerim se v tem presežku preustvari. Tu torej ne gre za zgolj neko, na polju teorije izpeljano, zamenjavo nekih pojmov z drugimi pojmi; ne gre za nekakšno zgolj teoretično »prepojmljenje pojmov«, za zgolj preinterpretacijo neke interpretacije.

Brezpogojna umestitev stališča v dejanje, ki je sama že prvovrstno dejanje, nas postavi na tisto elementarno polje, kjer se moč kaže kot hotenje in hotenje kot moč in oboje biva le kot samopresegajoče se samozagotavljanje, kot kar se *izkazuje* dejanje. Zato se s tem dejanjem umestitve šele izvorno izpostavi to, kaj je dejanje, kaj je moč, kaj je hotenje, kaj je delujoče, kaj je človek in vse drugo. Vse te besede so že znane in imajo svoje »pomene« že iz dosedanje filozofije; in vendar so zadeve, ki jih te besede sedaj, namreč z brezpogojno umestitvijo stališča v dejanje, imenujejo, izvorno drugačne. Tudi to, kaj je nihilizem, se izkaže šele tu in ima *samo* tu svoje mesto. Tega ne smemo prezreti.

Samopresegajoče se samozagotavljanje kot hotenje in kot moč ne bi bilo mogoče brez nečesa, kar se mu upira, brez neke ovire ali prepreke. Samopresegajoče se samozagotavljanje, ta *tendenca* v tem procesu se ne bi mogla izkazovati, če ne bi proces sam vseboval ovire ali prepreke, ki se protivi kot inercija ali kot protidelovanje. To, kar se tako protivi ali deluje proti, ima dvojni značaj: je stiskajoča ovira, ki jo je treba premagati ter se tako preseči, in je pogoj izkazovanja te tendence ali moči, je pogoj dejanja in kot tak pogoj vrednota presegajočega.

Tako ima moč svojo lastno »smotrnost«. Ta seveda ni stvar kake tradicionalne teleologije. »Smoter« moči je tu njena tendenca ali hotenje, ki se izkazuje, ko naleti na stiskajočo oviro tako, da jo hoče premagati. Ko jo premaga, preseže svojo dano stopnjo *moči*, namreč: svojo doseženo samogotovost: preseže *stanje svoje sestavnosti*. »Smoter« moči je zato preseganje, *več moči*. Ali z drugimi besedami rečeno isto: smoter samopresegajočega se samozagotavljanja je večje samopreseganje in večja samogotovost. Ali še drugače rečeno isto: smoter dejanja je stopnjevanje delovanja. Po tej »samosmotrnosti« moči kot bistvu dejanja je dejanje po svoji bistveni strukturi brez vsakega vnanjenega smotra.* Samozagotavljajoče se samopreseganje je samo sebi smoter, smisel, cilj in slast. O tem smo že govorili v zvezi z večnim vračanjem. Nietzsche je ta bistveni notranji ustroj dejanja samega imenoval *der Wille zur Macht*. Mi smo se navadili to prevajati kot »volja do moči«, včasih tudi kot »volja za moč«. Ne eno ne drugo ni prav posrečeno. Sámo bistvo dejanja nam kaže, da tu besedi »volja« in »moč« ne pomenita kaj različnega, ampak izvirno isto. Nietzsche sam je včasih namesto *der Wille zur Macht* v tehtni zvezi zapisal *der Macht-Wille* (npr. V. d. m., št. 495). To besedo brez pomislekov prevedemo kot *volja moči*. Volja moči nam pri tem pomeni natančno tisto, kar se nam je prej pokazalo kot *hotenje moči*. Zato predlagam, da namesto »volja do moči« ali »volja za moč« imenujemo to temeljno in prvo zadevo Nietzschejeve filozofije *volja moči*, razumevajoč jo kot *hotenje moči* iz bistva samega dejanja. Volja moči je imenovalna skrajšava za ono prej naznačeno edinstveno, v bistvu enostavno, a v izvajanju, po svojih oblikah in načinih, zelo mnogotero in zelo kompleksno dogajanje. V tem smislu je volja moči bistvo dejanja pa tudi bistvo delujočega, torej dejansko živečega. Razumevajoč jo tako, opuščamo tudi vso psihološko navlako o »volji«, vsako psihološko introspekcijo kot »neposredno izkušnjo volje« itd. Znebiti se moramo vsega tistega bremena, ki ga besedi »volja« nalagajo druge filozofije (npr. Schopenhauerjeva, za katero je volja »stvar na sebi vsega pojavnega«) in tudi psihologije. Beseda »volja« nam namreč zaradi svoje takšne obremenjenosti sugerira in vsiljuje nekaj »notranjega«, nekakšno samosvojo psihično bitnost, nekaj sub-

* S tem v zvezi želim opozoriti na sicer izvrstno študijo Mihaila Djurića: *Nihilistički misaoni eksperiment s delanjem* (glej zbornik In memoriam Dušan Pirjevec). Djurić sicer vidi, da ima delovanje osrednje mesto v Nietzschejevi filozofiji in da to delovanje nima nikakršnih vnanje delujočih smotrov. Vendar v tej študiji podleže Djurić *videzu* spekulativnosti Nietzschejeve misli o večnem vračanju enakega. Djurić meni, da izhaja »misel« večnega vračanja iz spekulacije kot nekakšne še ne prevladane »metafizične« usedline v Nietzschejevi filozofiji. To ni kak naključen spodrsljaj njegovega premisleka, ampak prežema in določa kot vodilo vse njegove korake. Na to kaže že sam naslov študije: »Nihilistični miselni poskus z delovanjem«, ki sugerira, da gre pri Nietzscheju za »spekulativni pristop k človeški praksi« (glej str. 44f). Prezre se pri tem *principialno filozofsko metodično tehtnost umestitve stališča Nietzschejeve filozofije v sámo dejanje, v ustvarjanje*, ki ima tudi sámo glede na filozofsko tradicijo prevraten značaj. Sprevidi se rojstno mesto večnega vračanja enakega, ki ni spekulacija. V podobi rečeno: Zaratustro se tu spremeni nazaj v pritlikavca (»spekulativca«). To pa omogoči nekoliko prenagljen in prelahek Djurićev kritični obračun z Nietzschejevo filozofijo. Prelahek in prenagljen zato, ker s svojim grezilom ne seže do izvirnega mesta Nietzschejeve misli. Na ta način se poskuša Nietzschejevo delo presejati na spekulativne »platonično-metafizične« pleve in na resnično življenjsko zrnje onstran vsake metafizike.

jektivno »esencialnega«, ali pa poseben psihični akt ipd. Takšne volje — in morda še ali svobodne ali determinirane — za Nietzscheja kratko malo ni. Volja v tem smislu je zanj prazna beseda (glej npr. V. d. m., št. 46, posebno št. 692; tudi že v *Veseli znanosti* št. 127). V Nietzschejevi filozofiji je volja vedno *volja moči*, strogo v prej naznačenem smislu.

Hotenje moči je na podoben način hotenje vseh hotenj in torej moč vseh moči, kakor je večno vračanje prepreka vseh preprek. Z vsakim določnim dejanjem hoče, tj. proizvede ali ustvari, delujoči vsakikrat neki določen proizvod ali stvaritev. Toda ta proces proizvajanja ali ustvarjanja, torej proces dejanja ali delovanja je v vsem, vsepovsod in zmeraj sam v sebi zmerajšnje *samopresegajoče se samozagotavljanje stanja sestavnosti delujočega.* To je tisto najprvotnejše in gonilno v vsakem takem procesu ali živem delovanju: to je *volja moči*, kakor smo videli. Delujoče v vsakem delovanju, naj bo še tako različno, zagotavlja svoj obstoj vtem, ko se presega, *in se kot tako presegajoč-se-zagotavljajoče-se hoče, potrjuje.* To pomeni: samopresegajoče se samozagotavljanje — torej volja moči — se v vsem in vsepovsod in zmeraj *hoče* v vso večnost, ki ni večnost ukinjenega časa. Volja moči nujno sámo sebe hoče; in v vsakem hotenju česar koli — v vsakem posebnem dejanju — hoče sebe. Volja moči, ki sebe hoče, se tako sama izkaže kot *volja volje moči*, kar skrajšano lahko rečemo *volja volje*. To je »fundamentum absolutum« Nietzschejeve filozofije. Volja moči hoče sebe večno — rečemo zdaj takole: *samopresegajoče se samozagotavljanje se zmeraj spet vrača k sebi kot samopresegajočemu se samozagotavljanju v vso tekočo večnost in se tako krožeč izkazuje v krogu večnega vračanja enakega.* Volja volje moči se sama po sebi vzpostavlja v večnem vračanju enakega, ki je njen *edinstveni način bivanja.* In ker se je volja moči izkazala kot bistvo vsega in vsakega dejansko (= delujoč) živečega, torej kot bistvo vsakega bivajočega in bivajočega v celoti, se večno vračanje izkazuje kot način bivanja bivajočega v celoti. Večno vračanje je najvišji pogoj volje moči in zato najvišja vrednota; namreč tudi človeku, ker je ta sam po bistvu volja moči. Na ta način se na mestu brezpogojne umestitve v dejanju *razkrije bivanje vsakega bivajočega in bivajočega v celoti v svoji nezaslišani resnici kot večno vračanje enakega.* Tu smo šele pri rojstnem mestu »misli« — tj. resnice — večnega vračanja. Z večnim vračanjem se namreč *celota dogajanja* (»sveta«) izkaže preračunljiva in je s tem preračunljivo tudi vsako dogajanje (»delovanje«) v tej celoti. Skratka in ne oziraje se še na celoto dogajanja ali na káko posebno dogajanje: dogajanje — »ničejansko-eidetsko« gledano — je preračunljivo le, če se zmeraj enako vrača. Komu je preračunljivo v celoti? Najvišji sestavni uobličenosti moči ali najvišjemu sestavu moči. Kot najvišja sestavna uobličenost moči pa se vzpostavlja tisto, kar pri zagotavljanju stanja svoje sestavnosti (obstoja!) ne računa le s tem ali onim, temveč *mora* računati s celoto dogajanja (s »svetom«) in se v tem brezpogojno hoteti, potrjevati. To je čez-človek. Preračunljivo je, kar se *zmeraj enako vrača;* zato je tudi celota dogajanja preračunljiva le, če biva na način vračanja enakega. Nietzsche je v teku kritike tradicionalnega pojma vzročnosti (zapis 551, V. d. m.) med drugim zapisal tudi tale nadvse pomemben stavek:

»Preračunljivost kakega dogajanja ni v tem, da sledi kakemu pravilu, ali da je poslušno kaki nujnosti, ali da mi projeciramo kak zakon vzročnosti v vsako dogajanje —: preračunljivost je v *vračanju* [*Wiederkehr*] *'identičnih primerov'.«*

Torej: preračunljivost dogajanja ni v kakih zakonih, ni v pravilih, nujnostih, vzročnosti, ki bi bodisi bile v dogajanju ali bi jih mi projecirali v dogajanje, temveč je v *vračanju enakega.* V samem *načinu bivanja* vsega, ki je *vračanje* enakega, leži *preračunljivost* vsega. Zato: ker najvišja sestavna uobličenost moči — *čez-človeštvo* — z *vsem* računa, mora biti *vse* preračunljivo, takšno pa je le v svojem enakem vračanju. *Bivanje* kot *vračanje enakega* je *zato* pogoj stanja sestavnosti čez-človeka kot najvišje sestavne uobličenosti moči, ker se le-ta drži v tem stanju proti niču le kot z vsem računajoči in vse preračunavajoči. Zato pa *»dogajanje ni niti povzročeno niti povzročujoče«* (prav tam!). Ni nam preračunljivo zato, ker bi bilo podvrženo nekim zakonom, posebnim nujnostim, vzročnosti, enosti, mnoštvu, številu, meri, meji itd. itd., ampak samo in edinole zato, ker se *enako vrača* in je to vračanje enakega njegova edina nujnost, namreč: nujnost bivanja. Kajti vzročnost, pravila, zakoni, logika, matematika itd. so že postavke — pripomočki, sheme, modeli — našega računanja oz. preračunavanja dogajanja. Z njimi vsemi pa *dogajanja samega* nikoli ne bi mogli *narediti* preračunljivega. Ampak ono sámo *je* preračunljivo za vsakršno naše računaje z njim in za vse njegove pripomočke le in edinole po svojem lastnem *načinu bivanja,* namreč, če se *enako vrača* in je to zmerajšnje vračanje enakega tisti način bivanja vsega, po katerem je ono samo preračunljivo za vse mogoče računanje z njim. Kako bi mogli računati na kaj, npr. na kako dogajanje, če se le-to sámo ne bi zmeraj enako vračalo? Če se npr. vodni tok neke reke, na katerega računamo pri postavitvi energetske centrale in ga kot takega preračunavamo, ne bi zmeraj enak vračal in torej sam bival na tak način, tedaj nobeni naši računi in njihovi pripomočki: zakoni, pravila, vzročnost, število, mera, meja, logika, matematika itd. kot sheme in modeli našega obvladanja tega toka ne bi imeli nobene podlage in tudi ne bi mogli narediti tega toka preračunljivega. *Preračunljivost* vodnega toka reke ne leži v teh naših računskih pripomočkih, ampak v samem njegovem *načinu bivanja,* v tem, da se zmeraj enak vrača.

Primer je vedno iz celote izločena — abstrahirana — posameznost in zato lahko zavaja. Človek je tisti, smo rekli, ki *mora* za zagotavljanje in preseganje sebe računati z vsem in vsakim dogajanjem. Na vsako in na *vse* uporablja svoje prej omenjene računske pripomočke: vse mogoče zakone, pravila itd. itd. To sploh ne bi bilo mogoče, če ne bi to VSE ali »svet« po svojem načinu bivanja tudi sámo že bilo preračunljivo. In takšno je le, če se zmeraj enako vrača, če biva na način zmerajšnjega vračanja enakega. Na mestu brezpogojne umestitve v dejanje (torej dogajanje, postajanje) kot novem temeljnem stališču namreč ni mogoče razločiti »delujočega« (kot nespremenljivo stalnega, bitnega) od »delovanja«. Večna bistva ali bitnosti, bivajoče kot nadčasno, stoječe, fiksno se na tem stališču pokaže kot zgolj fikcija, kot nekaj, česar v »dejanskem svetu« ni. O tem smo že govorili. Če bi namreč takšno obstajalo v dogajanju, potem bi bilo mogoče nanj računati kot na tisto zmeraj *isto, identično, zunajčasno* in *nadčasno.* Preračunljivost vsega, ki je za obstoj in rast človeštva v njegovem presežku k čez-človeštvu neogibna, bi ležala v takem bitnostno bivajočem (večnem ukinjenega časa). Ker pa takega v »dejanskem svetu« ni — če bi bilo, bi se delovanju celo zoperstavilo kot njegova nepresegljiva meja, na kateri bi se zlomilo — je računanje kot neogibno v procesu samopresegajočega se samozagotavljanja — torej za voljo moči — mogoče pod enim samim, edinim in edinstvenim pogojem: da se VSE in VSAKO dogajanje zmeraj enako vrača, torej v takem načinu bivanja VSEGA. Zmerajšnje vračanje (Nietzsche pravi »večno vračanje«, razumevajoč pri tem to *»večnost«* kot *zmerajšnjost* tekočega časa, minevanja-postajanja) je kot tak edinstveni način bivanja *pogoj* preračunavanja in torej pogoj volje moči, zato *vrednota.* »Bistvena« resnica bivanja se na mestu umestitve v dejanje razodene iz vrednote. Je tedaj ta svet večnega vračanja spet zgolj navidezni, pojavni svet, svet za nas, ne pa, kakor je na sebi, resnični svet? Nietzsche pravi (zapis št. 545, V. d. m.):

»Verjamem v absolutni prostor, kot substrat sile: ta omejuje in oblikuje. Čas večen. Toda na sebi ni prostora, niti časa. 'Spremembe' so le pojavi (ali čutni procesi za nas); če nastavimo mednje še tako redno vračanje [Wiederkehr], ni s tem dokazano nič drugega kot prav to dejstvo, da se je zmeraj tako dogajalo.«

Vendar je to rečeno še izrecno glede na tradicijo in njeno trditev »resničnega sveta na sebi«. Na novem stališču je takšno ločevanje med »za nas« in »na sebi« nesmiselno, ker je onstran sveta-za-nas samo še *nič*. O tem izrecno govori zapis št. 567 V. d. m.

Zdaj šele začenjamo uvidevati, da večno vračanje ni neka zgolj Nietzschejeva izmišljotina, ampak *»najbolj znanstvena* med vsemi možnimi hipotezami«, kakor sam pravi. Zdaj slutimo, da je in kako je večno vračanje enakega še *samozagrnjena zgodba bistva moderne tehnike* v njenem epohalno zgodovinskem, vse naše današnje bivanje in naš svet zajemajočem *pri-hodu.*

Ker je sedaj temeljno stališče človeka kot dejansko živečega v njegovi brezpogojni umeščenosti v dejanju oz. v ustvarjanju tako, da je *ustroj* dejanja njegovo lastno »bistvo«; in ker je treba na tem stališču sprejeti naznačeno bistvo dejanja obenem kot najvišji vidik vsega gledanja in mišljenja in presojanja vsega, se hotenje moči ali *volja moči*, ki sama sebe hoče, torej kot *volja volje*, dvigne do najvišjega vidika, skozi katerega se odkriva bistvo življenja vsega živečega. Volja moči postane tako najvišji vidik filozofije. Osredje te filozofije je isto-izvornost in isto-značnost večnega vračanja, volje moči in »čez-človeka«. Volja moči, ki sama sebe v vsem potrjuje in hoče in je tako volja volje, je bistvo in obzorje, cilj in smisel in slast vsakega dejanja oz. vsakega delovanja delujočega, ki se tako drži na robu niča, proti niču in zanikanju. Brezpogojna umestitev v dejanju — sama najvišje dejanje — sprejme in dvigne voljo moči v vrhovni vidik zadnje in nepresegljive evropske filozofije, ki se s to svojo dovršitvijo konča in poniknjena v tem koncu traja kot nekaj, s čimer se v našem času srečujemo na vsakem koraku, kar pa se nam ne kaže več kot ta filozofija, je kot take na njeni očitni površini ne prepoznamo več: to je *tehnika* v širokem, vse sodobno bivanje zajemajočem smislu. Poglavitna naloga premisleka Nietzschejeve filozofije je za nas odslej v tem, da razločno osvetlimo to *»zvezo«*, ki je ostala in je še zakrita. Praizvor, začetek, *zgodba* one brezpogojne umestitve v dejanje kot zgodba epohe, katere znanilka in nosilka je ta filozofija, ostaja skrajno zagonetna.

21. V dosedanjem izvajanju se zlahka spotaknemo ob neko paradoksno protislovje Nietzschejeve misli. Večno vračanje enakega v malem in v velikem je videti docela nezdružljivo z dejanjem kot sprostitvijo, torej svobodo tako delujočega. Vprašanje je sedaj: če se vse enako vrača, kako je tedaj mogoče dejanje, ki pa tok dogajanja na krogu vračanja očitno spremeni v samem žarišču dogajanja: v sedanjosti? Če se mora zmeraj spet enako vračati vse, kar je že nekoč bilo, kako lahko dejanje kar koli spremeni? Nietzsche je silovito zavrnil dotedanje teorije svobode volje s tem, ko je psihološko izvornost same volje proglasil za izmišljotino. Za psihološko analizo v smislu Nietzschejevega pojmovanja psihe je »volja« mnogotero sestavljeni pojav, ki *rezultira* iz soodvisnosti in sodelovanja mnogih psihičnih momentov in zato sáma kot taka ni prav nič izvornega in enostavnega. Podobno se tej psihološki analizi na mestu in v ozadju »svobode« te volje pokaže zelo razčlenjena determinacija in motivacija. In vendar je vrhovni vidik te Nietzschejeve kritične psihološke analize »svobodne volje« *hotenje moči*, torej *volja* v prej naznačenem smislu. Očitno izvira volja kot volja moči pri Nietzscheju na neki ravnini oz. v neki krajini, ki je docela različna od ravnine njegove psihološke analize. Vendar v ta problem se na tem mestu ne moremo spuščati. Zadrževati se hočemo v tisti krajini (obzorju) Nietzschejeve misli, ki jo zarisuje in v kateri izvira »nauk« o večnem vračanju in volji moči. Prej omenjeni paradoks dejanja se namreč prikazuje prav na tej ravnini. Tako se zdi.

Vendar je omenjeni paradoks navidezen, ker izhaja iz spekulacije, iz stališča, ki ni umeščeno v samem dejanju. Večno vračanje je namreč tista skrajna *perspektiva* dejanja, v kateri pripada dejanju največja možna tehtnost in odgovornost; in kot taka perspektiva je večno

vračanje novo največje *težišče* dejanja. Večno vračanje je namreč tista skrajna perspektiva, v kateri si dejanje tako rekoč »podeli« največjo težo in pomen in odgovornost, ne da bi ta odgovornost prihajala iz kakršne koli dolžnosti zunaj dejanja samega. Odgovornost je v *presežnosti samega dejanja:* v potrjujočem brezpogojnem hotenju dejanja za vso večnost, v dionizičnem *ja in amen.* Dejanje je storjeno v »perspektivi« odločitve o tem, kaj naj se odslej večno vrača. Dejanje se godi v perspektivi večnega vračanja kot svojega največjega težišča: je takšno, biva, se godi, se stori (!) tako, da se kot takšno v vso večnost hoče in potrjuje — brez vsakega obžalovanja, kèsa, pomislekov o drugih možnostih, torej vseskozi *dionizično:* v večnem ja in amen. V takšnem dejanju ni nikakršne liberum arbitrium, ni nikakršne svobode, ni njenega zakona kot dolžnosti, katere posledica so potem slaba vest, kesanje, obžalovanje posledic, želja, da ne bi bilo storjeno, in podobne samozamorjenosti. Od tod zdaj tudi že lahko vidimo, kako je večno vračanje lahko prepreka vseh preprek s stopnjevanjem nesmisla do neznosnosti (za obstoječega človeka) in obenem najvišja vrednota kot pogoj takega — novega — dionizičnega dejanja (za čezčloveka). V ozadju enega in drugega je različnost delujočega živečega, namreč človeka in čez-človeka. To je eno. Drugo pa je, da dejanje spremeni pogoje prihodnjemu delovanju. Ne le delujočemu samemu, ampak tudi drugim, v skrajnosti vsem — in sicer sorazmerno s svojo zgodovinskostjo. Najvišje, najbolj ustvarjalno dejanje je tisto, ki spremeni dosedanje oz. ustvarja nove najvišje vrednote kot najvišje pogoje vsega zgodovinskega življenja (= delovanja) človeštva. Zakaj je to dejanje najvišje? Zato, ker z ustvaritvijo novih najvišjih pogojev delovanja, torej s »prevrednotenjem vrednot«, doseže človek tisto prelomnico v svoji zgodovini, na kateri začne samega sebe in vse *načrtno* ustvarjati v smeri, ki nikakor niso vnaprej določene. Zato Nietzsche reče, da je človek še ne dognana (učvrščena) žival, pri čemer je to »žival« treba razumeti kot *živeče.* To pa je nekaj neznanskega, kar navdaja Zaratustro nenehno z grozo, ki jo z mnogimi znaki nakazuje knjiga njegovih govorov. In tu, na tej prelomnici se odpira vizija tistega, kar imenuje Nietzsche: upravljanje zemlje. Svoboda dejanja (svoboda volje moči) ima sedaj glede na tradicijo docela drugačen značaj. Kam se bo človek sedaj podal, kaj bo iz sebe in iz svoje zemlje naredil — ustvaril — tega ne določa sedaj noben bog več, nobena priroda, nobena dosedanja zgodovina. Toda ta prostost, ki je obenem brezpogojna prepuščenost samemu sebi, navdaja z grozo. Človek se dvigne do gospodarja zemlje, z vsem življenjem na nji, in njemu je prepuščeno njeno upravljanje, če bo tega zmožen. Če ne, preti človeštvu in vsemu uničenje po njem samem.

To je za Nietzscheja pesimizem moči, *herojski dionizični nihilzem: držati se na robu proti niču.* Toda polnjenje te brezdanje praznine s samim seboj navdaja z grozo. Ob tem se tehta tehtnost večnega vračanja kot skrajne perspektive in največjega težišča dejanja. Nam danes pa se zastavlja vprašanje: kdo je pravzaprav ta gospodar in kdo je tisti, ki ga je groza? To vprašanje se nam bo še vračalo. Prej si moramo priti na čisto z brezpogojnim dejanjem oz. delovanjem, v katerem se umešča moderni človek. Delovanje, ki spreminja človeško življenje (= delovanje) oz. ustvarja nove pogoje zanj v vso njegovo prihodnost, ima mnogo posebnih načinov, ki so vsi v okrilju prej prikazanega najvišjega načina in z njim prežeti. En tak način je umetnost. Analiza tistega delovanja, ki se imenuje *umetnost*, je celo najlažja pot, ki jo po svojem »Zaratustri« izbere Nietzsche za eksplikacijo strukturnih momentov volje moči. Umetnost se gleda skozi dejanje in kot dejanje, ki je dvojno: ustvarjanje in sprejemanje ali »doživljanje«. Analiza umetniškega dejanja pokaže umetnost kot obliko volje moči. V tretjem delu našega premisleka bomo obravnavali to Nietzschejevo »estetiko«.

Videli smo doslej, da brezpogojna umestitev stališča v dejanje, ki je sama najvišje dejanje, izvorno izpostavi, kaj je

moč, kaj je volja, kaj je dejanje, kaj je življenje, kaj je človek itd. *VSE.* Najvišje, najtehtnejše, najdaljnosežnejše *dejanje brezpogojne umestitve stališča v dejanje povzame* Nietzsche v imenu »prevrednotenja vrednot«. Z dejanjem te umestitve, ki je brezpogojno *zedinjenje* z dejanjem, se na en mah spremeni VSE in zato je to dejanje prelomnica zgodovine. Z njim se dosedanja zgodovina konča. To dejanje prevrednotenja na novem stališču izpolni filozofija. Ko Nietzsche prikazuje vzroke evropskega nihilizma, zapiše tale težko prevedljivi, kar težko razumljivi stavek, ki smo ga postavili za moto našemu premisleku: *»Es fehlt der Philosoph,* der Ausdeuter der That, nicht nur der Umdichter.« (V. d. m. št. 27)

Zdi se, kakor da Nietzsche tu reče: »Manjka filozof, razlagalec dejanja, ne pa le prepesnitelj.« Seveda ne vidimo takoj, kaj tu pomeni ta *»Umdichter«,* ta »prepesnitelj« v nasprotju z *»Ausdeuter«,* »razlagalec«, ki je postavljen višje od »prepesnitelja«. Vendar kljub tej težavi brž razumemo, da je filozof pač razlagalec dejanja. Po tem razumevanju bi Nietzsche rekel tole: med vzroki nihilizma je en vzrok tudi ta, da ni filozofa, ki bi primerno razložil dejanje. In iz Nietzschejevega prikaza nihilizma je očitno, da je ta vzrok pravzaprav vzrok vseh vzrokov nihilizma. Če bi se tak filozof našel in primerno razložil dejanje, bi odpravil nihilizem. To se pravi: s sámo razlago bi spremenil svet. In ker tu Nietzscheja prikazujemo kot takega filozofa, torej kot razlagalca dejanja, lahko brž sklenemo svojo sodbo — z Marxovo 11. tezo o Feuerbachu v ozadju —, da gre tu pač spet le za tisti čudaško ponavljajoči se filozofski posel spreminjanja zgolj razlag sveta, ki se ima za spreminjanje samega sveta, ki pa v resnici stoji ob strani dejanskemu spreminjanju sveta, ki stoji dejanju ob strani, zunaj njega, nad njim, nekje na abstraktno spekulativnem nebu tudi takrat, ko se zaklinja na telesnost in zemeljskost. Tako bi se filozofija brezpogojne umestitve v dejanje pokazala spet kot zgolj misel, kot spekulacija.

Vendar predno sprejmemo takšno sodbo, moramo pogledati, kaj je pravzaprav mišljenje. Določneje vprašamo: kaj je za Nietzscheja pravo filozofsko mišljenje in kdaj je zanj filozofsko mišljenje pravo? Vprašujemo: *kako se s stališča Nietzschejeve filozofije same, ki je umeščeno v dejanju, kaže filozofsko mišljenje nje same?* Kako ta filozofija razume svoje lastno mišljenje? Za to namreč zdaj gre. Za Nietzscheja je vse »spoznanje« oblika volje moči. »Spoznanje« pišem v narekovajih zato, ker so s tem imenom imenovane samo koristne poenostavitve, ureditve, shematizacije, skratka: koristni modeli in konstrukti, ki se delujoči po njih ravnajo. Kategorije, logični in drugi aksiomi, tako imenovane apriorne in matematične »resnice« so pravila shematizacije, urejanja, modeliranja kaosa, so spominsko vskladiščeni elementi programa obvladanja kaosa v samopresegajočem se samozagotavljanju, torej za voljo moči. Toda od kod tale misel sedaj, ki tako misli spoznanje? Kakšen je značaj TE misli? Ali ni sprostitev takšnega bistva spoznanja?

V tretji knjigi *Volje do moči,* ki ima naslov *Princip novega vrednotenja,* najdemo v oddelku, ki nosi naslov *Znanost,* pod št. 605 tale zapis:

»Ugotavljanje med 'res' in 'ne res', nasploh *ugotavljanje* dejstev se temeljito razlikuje od ustvarjalnega *postavljanja,* od oblikovanja, uobličenja, obvladanja, *hotenja,* kakor je lastno bistvu filozofije. *Položiti v kaj smisel* — ta naloga brezpogojno še vedno ostaja, če velja, da tisto *sámo nima nobenega smisla.* (. . .) Še višja stopnja je *postaviti cilj* in potem uobličiti dejstva: torej izkazanje dejanja in ne le pojmovno prepesnjenje.«

Nietzsche v zadnjem navedenem stavku uporabi isto besedo kot že prej navedeno iz zapisa št. 27: also die *Ausdeutung der That,* und nicht die begriffliche Umdichtung. To kaže, da ima ta beseda svojo težo in ni rečena le bežno. Iz zveze je sedaj popolnoma očitno, da *Ausdeutung der That* ni zgolj razlaga dejanja, ki bi bila zunaj dejanja tako, da sama ne bi bila dejanje. Taka zgolj razlaga dejanja bi bila le prevedba enih, že danih pojmov v druge pojme; to bi bilo zgolj »pojmovno prepesnjenje«, die *begriffliche Umdichtung.* Vendar Nietzsche izrecno in v dveh različnih zapisih pove, da *Ausdeutung der That* ravno ni taka razlaga: ni zgolj »pojmovno prepesnjenje«. Iz tega, kakor tudi iz prejšnjega zapisa je očitno, da je Ausdeutung der That pravzaprav bistvo filozofije. Ne katere koli, ampak te filozofije. Pravo filozofsko mišljenje je torej tisto, ki je po svojem zasnutku in izvedbi die Ausdeutung der That. To je takšno, ki ustvarjalno *postavi* cilj VSEMU in potem temu cilju primerno uobliči ali vnaprej *modelira* vse dejstvene ter tako vse *obvladuje:* je modelna ureditev kaosa. Da to ni prazna domislica, spoznamo, ko uvidimo, da se prav to danes godi vsepovsod kot *tehnika.* Vendar je to treba šele razviti. Kakršno koli ugotavljanje dejstev v smislu znanstvenega raziskovanja pa se odvija lahko le v taki vnaprejšnji stvaritvi sveta, v filozofski postavi. Kot takšno je to filozofsko mišljenje kot Ausdeutung der That najvišje *hotenje,* obvladovanje, torej *najvišje izkazovanje* volje moči: je *najvišje dejanje:* je navišja samopresežna samozagotovitev novega človeka. V zgodovini Evrope je samo ena filozofija, ki se je izrecno do-mislila kot Ausdeutung der That in s tem dovršila metafiziko evropske zgodovine: Nietzschejeva. Še najbližji prevod te fantastične besede se mi po dolgem preudarjanju zdi: *izkazovanje dejanja.* Izkazuje se, kar se *delujoč prikazuje.* Zato je takšno *izkazovanje dejanja edinstvenost najvišjega ustvarjalnega dejanja* (postavitve sveta) *in prikaza,* torej razlage, interpretacije tega dejanja. To izkazovanje dejanja se nam je pokazalo kot *brezpogojna umestitev* delujočega-živečega v dejanju, pri čemer je ta umeščenost obenem stališče vsega opazovanja, mišljenja, znanosti, razlaganja itd.

Marxova 11. teza o Feuerbachu ne zadeva več Nietzschejeve filozofije zato, ker je ne dosega. Zahteva te teze (. . . gre pa za to, da svet spremenimo), ki se razprostira čez celotno Marxovo filozofsko misel in jo povzema, razločno kaže neko odpoved mišljenja, ki se sámo sebe obsoja na nemoč, da bi se vzpostavilo kot najvišje dejanje. Ta filozofska misel sama postavlja svojo tehtnost v drugo vrsto, za dejanje. Pri vsej svoji brezobzirni kritiki obstoječega sveta obstane pred najvišjim dejanjem, pričakujoč ga od drugod, od proletariata in njegove revolucije. Ta misel ostane zase zgolj misel zunaj dejanja in hrepeni po dejanju, ki ga gleda zunaj sebe. V tem je njena romantika. Razglasi se za misel revolucije, do katere da bo prišlo, ko se bo ona agitacijsko propagandno polastila proletariata in postala njegova glava. Na ta način misli šele doseči dejanje. Toda v vsakem, ki se ga ta misel polasti, ostaja še vedno misel zunaj dejanja: hrepeni po dejanju in ga zahteva. Celo v samem revolucionarju ostajata misel in dejanje vsaksebi, četudi je misel tu napotilo za akcijo oz. prav zato, ker je le napotilo. Lastna *zahteva* po dejanju, ki ga gleda zunaj sebe, je temeljna samodegradacija tega filozofskega mišljenja v njegovem lastnem obzorju, ki vključuje tudi degradacijo vseh drugih filozofij. In ta odpoved ali nemoč mišljenja je tisto gonilo, ki žene Marxa vse bolj nezadržno na eni strani v znanstveniški historizem, empirizem in pozitivizem (kar je iz istega izvira izhajajoči trend 19. stoletja), na drugi strani pa v družbenopolitični, strankarski, razredno revolucionarni aktivizem. To je samo drugi način izvorne vsaksebnosti filozofskega mišljenja in dejanja pri Marxu. Toda naznačena *bistvena* odpoved mišljenja je bila pri Marxu produktivna, nikakor ne kaka intelektualna omejenost ali lenoba. Ta odpoved se pri Marxu zadržuje v bližini svoje druge, namreč epohalno zarisane možnosti. Marksizem po Marxu pa je izpeljava te odpovedi in nemoči filozofskega mišljenja ad absurdum. Toda tudi Nietzschejeva filozofija kot izkazovanje dejanja je s tem, ko dovrši vso filozofijo, *konec filozofije* in tako v globljem smislu *zapora* vsemu izvornemu mišljenju. Kot taka pa je brezpogojna sprostitev tistega, kar obvladuje in nosi naš čas.

Konec